

Çırağan/Küçük Mecidiye Camii
ve
2012-2015 Restorasyon Çalışmaları

Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları No: 126

**Çırağan / Küçük Mecidiye Camii
ve 2012-2015 Restorasyon Çalışmaları**

Vakıflar Genel Müdürlüğü Adına Sahibi: Dr. Adnan ERTEM

Yayın Koordinatörü: Ali HÜRATA - Suat Faruk GİRAY

Yayın Sorumlusu: Mürsel SARI

Editör: Murat SAV

Tasarım: H. Murat CEYLAN

Koordinasyon: S. Ekrem ARSLAN - Murat Yalçın ÇEBİ

Redaksiyon: Murat SAV - H. Murat CEYLAN

ISBN No: 978-975-19-6716-9

Sertifika No: 29487

*Oksijen Matbaacılık
Yüzüncü Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi 2. Cad. No: 202/A
Bağcılar / İstanbul*

*Vakıflar Genel Müdürlüğü
İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü
Sanat Eserleri ve Yapı İşleri Şube Müdürlüğü
No: 2 Kat: 5 Taksim / İstanbul
Tel: 0 212 251 88 10*

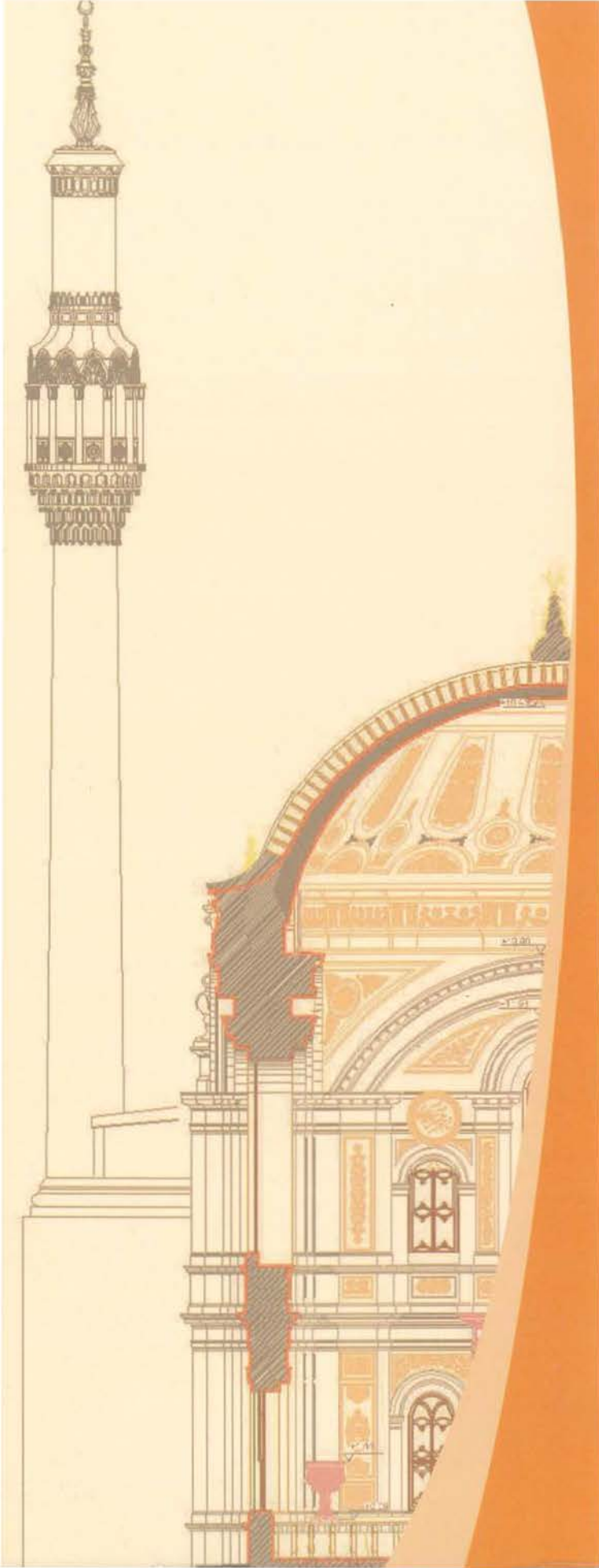
İstanbul - 2017

1000 adet basılmıştır.

**Bu Kitap, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün bir kültür hizmeti olup, parayla satılamaz.
Kitaptaki yazılardan yazarları sorumludur.**

Katkılarından dolayı Kadioğlu İnşaat Taahhüt Kollektif Şirketi'ne teşekkür ederiz.

kadioğlu
İNŞAAT TAHHÜT KOLLEKTİF ŞİRKETİ

SON DÖNEM OSMANLI MİMARİSİNİN BİR ÖRNEĞİ: ÇIRAĞAN MECİDİYE CAMİİ

Prof. Dr. Nevzat İlhan

Beşiktaş'ta, Yıldız Mahallesi'nde (63-64 Pafta, 232 Ada, 6 Parsel) Çırağan Sarayı'nın arkasında, Yıldız Parkı girişine doğru uzanan kısa yolun yanında yer alır. Güney bahçesinin önünden Çırağan Caddesi geçmektedir. Caminin batı yönünde, biri avluya (*cümle kapısı*), diğeri ise doğrudan camiye açılan (*hünkâr kapısı*) iki kapısı vardır. Doğu yönünü, *Yahya Efendi Yokuşu* sınırlandırmaktadır. Kuzey sınırında ise Beşiktaş İlçe Emniyet Amirliği Polis Mühimmat Deposu yer almakta olup, bu mekân ile camiye avlu duvarları ayırmaktadır.

MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Yerleşim Düzeni: Yapının, Çırağan Caddesi ile ilişkili olan cephesinin önünde bir bahçesi vardı. Bahçe ile ilişkili doğu cephesinde devam eden ve doğu istinat duvarının sınırladığı, minare kaidesi ile son bulan bir açık alanı daha vardır. Kuzey cephesinin önünde ise, imam evinin önündeki alan üst kotta kalacak şekilde, cemaat, meşruta odaları ve şadırvan girişlerinin olduğu, kayrak taş kaplamadan asıl avlu kısmı bulunmaktadır. Kuzey ve güney avlunun toplam alanı, 1080 m² dir.

Yapının batı cephesinde hünkâr girişi ve batı avlu duvarının kuzey ucunda, avlu giriş kapısı bulunur. Hünkâr girişinin güneyinde, küçük bir bahçe giriş kapısı vardır.

Yapı, genel olarak simetrik özellik gösterir. Harim ve Hünkâr Kasrı boyunca kuzey-güney ekseninin simetrisini bozan özellik, hünkâr girişinin portik özellik taşımasıdır.

Plan Özellikleri

Harim ve Hünkâr Kasrı: 13x3m ebadında, kare planlı ana ibadet mekânının kuzey cephesinin önünde, dikdörtgen planlı son cemaat mahalli bulunmaktadır.

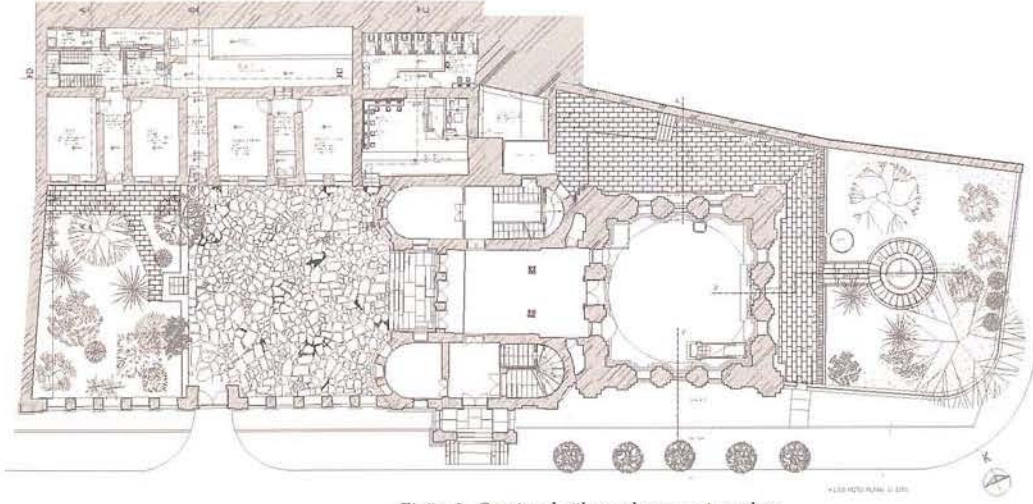
Son cemaat mahallinin doğu ve batı aksından geçiş olan Hünkâr Kasrı odaları, zemin kat ve birinci kattan meydana gelmektedir.

Harimin doğu ve batı cephelerinin zemin ve mahfil kotunda üçer adet pencere dizisi bulunmaktadır. Güney cephesinde bu özellik, mihrap nişinden dolayı aynen devam etmemektedir. Kuzey cephesi ise tamamen farklıdır. Harim bölümüne, son cemaat mahallinden bir açıklık vasıtasıyla girilmektedir. Mahfil kotunda ise Hünkâr Mahfili ve diğer iki mahfil bulunmaktadır. Harimin dört köşesinde, geniş beden duvarları yer almaktadır. Pencere nişlerinin arasında cephe hareketliliğinin devamı mahiyetinde ve yarısı duvara gömülü vaziyette, dikdörtgen kesitli gömme sütunlar vardır.

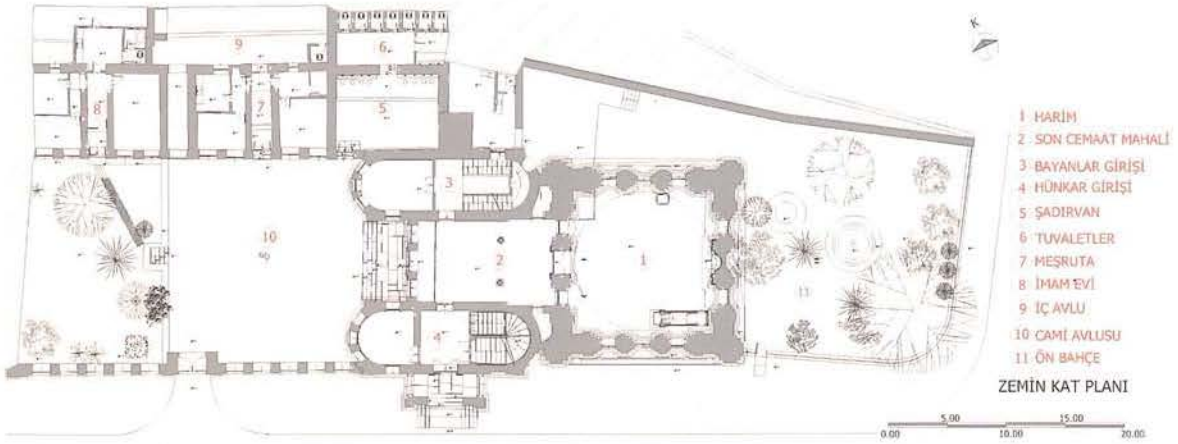
U formulu Hünkâr Kasrı yapısı, portik özellik gösteren hünkâr girişi dışında, kuzey-güney aksında simetrik. İki katlı olan yapının doğu ve batı kanatlarının bağlantısı, zemin katta son cemaat mahalli ile; birinci katta ise, kabul odası ile sağlanmaktadır. Hünkâr girişinin olduğu batı kanadının zemin katında giriş holü ve bir oda bulunurken, birinci kata iç bükey hünkâr mer-

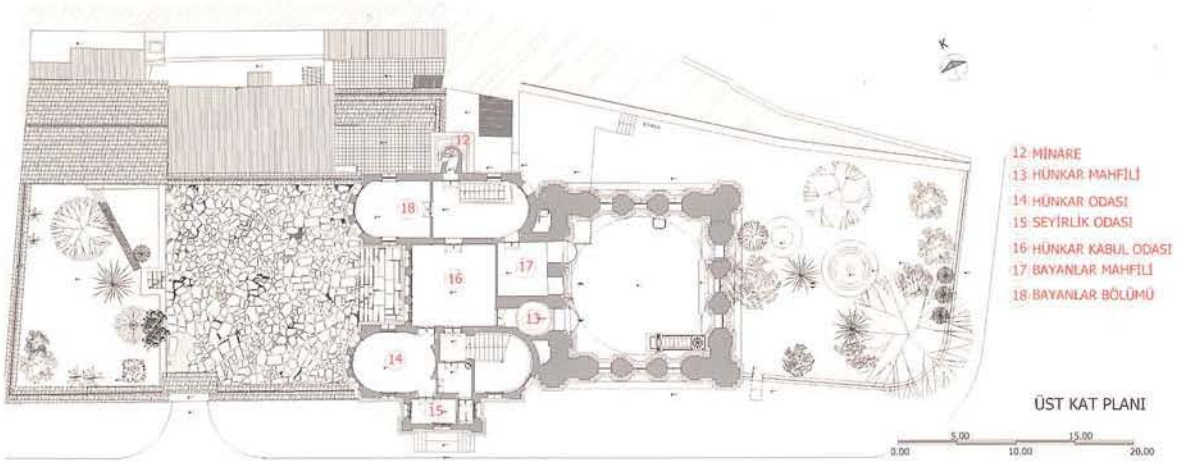
Figür 1- K. Mecidiye Camii'nin konumunu gösteren uydu fotoğrafı (<http://sehirrehberi.ibb.gov.tr>).

Figür 2- Cami ve bağlı yapıların vaziyet planı.

Figür 3- Cami ve bağlı birimlerin zemin kat planı.

Figür 4.-Tüm yapıların birinci kat planı.

diveni ile çıkış sağlanmaktadır. Üst kat merdiven holü, doğu cephesinden kabul odasına, batı cephesinden ise tuvalet holüne açılır. Tuvalet holü, dinlenme odası ve tuvalet ile direk ilişkilidir. Kabul odası ise dinlenme odası ve doğu merdiven holü ile ilişkilidir. Kabul odasından geçiş sağlanan dinlenme odası, alt kat odasıyla aynı özelliği gösterecek şekilde kuzey cephesinden iç bükey beden duvarı hareketine sahiptir. Dinlenme odasından hünkâr girişinin üst katında bulunan ve Yıldız Parkı giriş yoluna direk cephesi olan, seyir odasına geçilir.

Hünkâr Kasrı doğu ve batı kolu merdivenleri, çift kollu merdivenlerdir; ancak, nitelik olarak farklılık göstermektedir. Doğu kolu merdiveni doğrusal ve klasik korkulukludur. Batı kolunda hünkâr merdiveni ise iç bükey duvar hareketine sahip ve oymalı ahşap korkuluk ve profilli küpeşteye sahip, aynı zamanda bir dönel merdivendir.

Doğu kolu, birinci kat mekânlarının tavanı basık tonoz olup, orta aksta bulunan kabul odası aynalı tonoz, batı kolu dinlenme odasının tavanı ise yine basık tonozdur. Seyir odası, tuvalet ve doğu mahfillerinin tavanı, ahşap pasalı tavadır. Batı kolunda bulunan tuvalet holü ve hünkâr merdiveni holünün tavanları düz ve sıvalıdır. Zemin katta ise tüm hacimlerin tavanı, ahşap pasalı tavadır.

Hünkâr Kasrı zemin kat ve birinci kat döşemeleri, ahşap konstrüksiyon üzerine ahşap kaplamadır. Harim, son cemaat mahalli ve batı kanadı zemin kat odasında

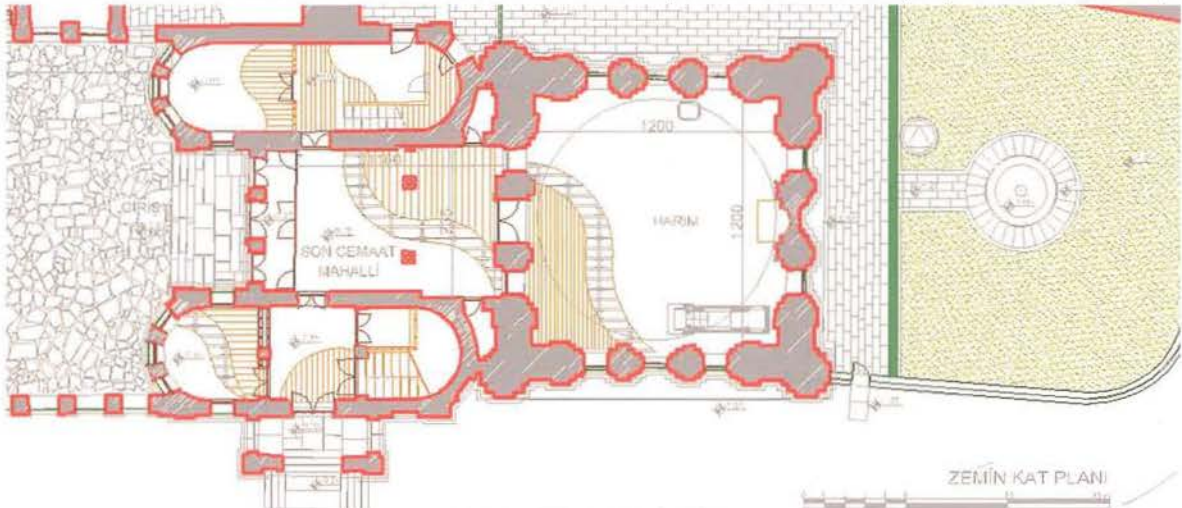
ise alt boşluk yükseklikleri değişen, yükseltilmiş ahşap konstrüksiyon döşeme vardır.

Meşruta ve İmam Evi: İki katlı olan imam evinin zemin katı kâgir, üst katı ise ahşap konstrüksiyondur. Marsilya tipi kiremit kaplı kırma çatıya sahiptir. Güney cephesinin önünde iç avlusu ve bir ocak bulunmaktadır. Zemin katta, batı cephesinden giriş koridoru ve iki odası bulunur. Üst kata çıkan merdiven holüne aydınlık, tuvalet ve mutfak açılır. Üst katta ise bir tuvaleti ve iki odası vardır. Üst kat pencereleri meşeden, giyotin şeklinde olup, zemin kat pencereleri açılır kanatlıdır. İç ve dış kapılar, meşe kereste ve tablalıdır.

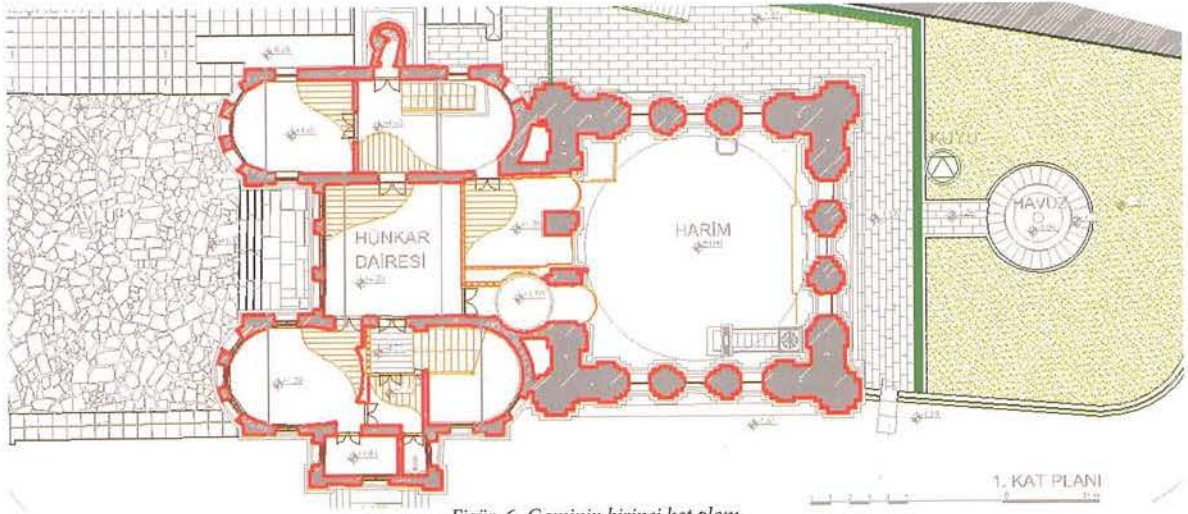
Zemin kat ve üst kat odalarının tavanları, pasalı ahşap tavan olup, üst kattaki kuzeybatı odası geometrik tavadır. Zemin katta giriş koridoru, mutfak ve merdiven holü, Marmara mermerinden kaplama olup, kalan tüm mekânların döşemeleri ahşap kaplamadır.

Doğu cephesinde, aydınlık ve iç avlunun döşeme kaplaması mermerdir. Doğu bahçede yer alan ocak, tuğla kemerli ve kâgirdir. Ocağın önünde, avlunun yarısını kaplayacak şekilde yeşil alan vardır. Döşeme kotundan 50 cm yukarıda bulunan yeşil alanı, mermer kaplamalı parapet duvarı ayırır.

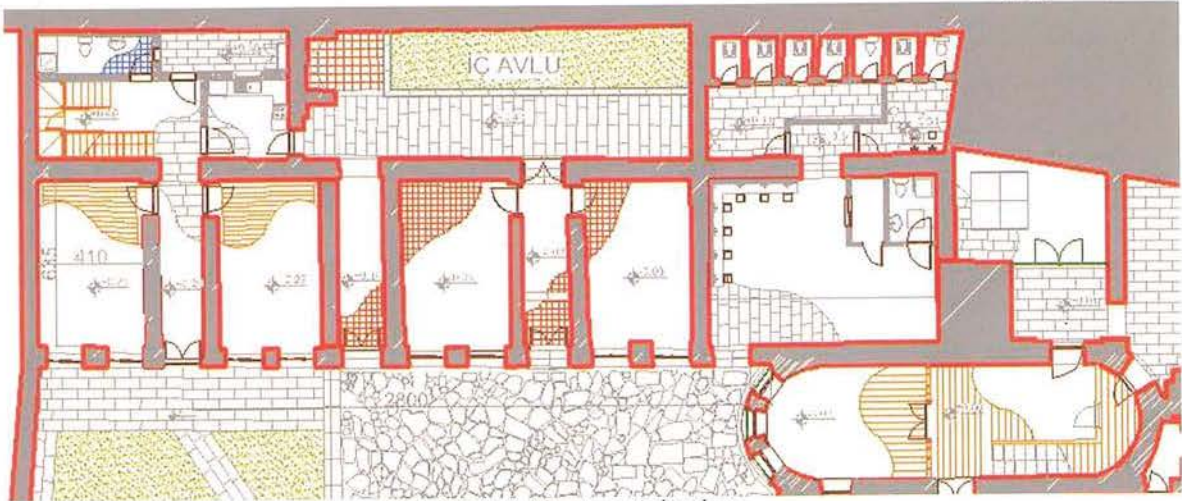
Doğudaki avluya, meşrutanın iki koridorunun kapısı açılır. Kuzey koridor, yalnızca imam evi doğu avlusu ile cami kuzey avlusunun arasında, geçiş hacmini oluşturmaktadır. İki odası bulunan meşrutanın koridoru ise kuzey avlu ve buradaki avluya açılır. Kemerli olan meşe

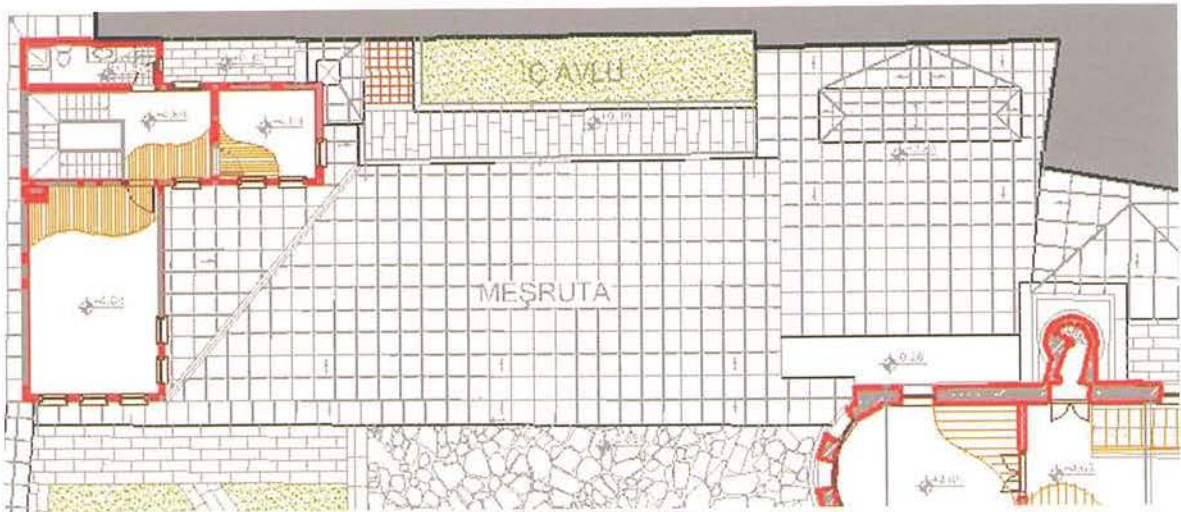
Figür 5- Caminin zemin kat planı.

Figür 6- Caminin birinci kat planı.

Figür 7- Meşruta zemin kat planı.

Figür 8- İmam evi, birinci kat planı.

kapılar, imam evi ile aynı özelliği gösterecek şekilde tablalı kapılardır.

Meşruta koridorları, Marmara mermeri kaplamadır. Meşrutanın iki odası da kare şeklinde (33x33 cm ebadında) harman tuğla kaplamadır.

Yapının tüm zemin kat pencereleri meşe keresteden açılır kanat olup, 6 cm kalınlığında yekpare Marmara mermeri denizliklidir.

Kuzey avluda Hünkâr Kasrı'na bitişik girişi bulunan bay abdest alma biriminin güneyinde görevli odası ve engelli wc bulunmaktadır. Altı birimli olan bay abdest alma biriminden 130 cm yükseklikte merdiven holü bulunmaktadır. Merdiven holünün güneyinde iki birimli bayan abdest alma birimi ve tuvaletleri vardır. Merdiven holünün kuzeyinde ise beş birimli bay tuvaletleri bulunmaktadır.

Avlular: Yapının kuzey avlusunun doğu cephesindeki meşruta ve imam evi yapısı, kuzey-güney ekseninde yerleştirilmiştir. Avlunun kuzeydoğu köşesinde iki katlı imam evi ve bu yapıya bitişik güney doğrultuda iki oda ve koridoru içine alan tek katlı meşruta yapısı vardır. Meşrutanın güney duvarına bitişik bay-bayan abdest alma birimi ve tuvaletleri yer alır. Abdest alma biriminin güneyinde minare kaidesi ve mekanik tesisat odası yer alır.

Yapı ile istinat duvarı arasında, lineer özellik gösteren doğu avludan güney avluya geçildiğinde, Çırağan Caddesi paralelinde yeşil alan ve bu alanın ortasında, yapı aksını ortalayacak biçimde mermer süs havuzu bulunmaktadır. Güney bahçenin batı ve güney cephesi, yapı beden duvarı doğrultusunda bahçe duvarı ve demir parmaklık ile sınırlıdır. Batı cephesi ise yol cephesi olup, sınır, yapı beden duvarıdır.

İç Cephe Özellikleri

Yapı genelinde Hünkâr Kasrı ve harim iç cephesinde ve kubbesinde kalemişi bulunmamaktadır. Tüm bezeme programı, bitkisel motifli alçı kabartma motiflerden oluşmaktadır. Ana kubbeden alt kota inildikçe, göz kütüne yaklaştıkça derinlik ve çap olarak küçülen motifler dikkat çekmektedir. On iki dilimli ana kubbenin her bir dilimi aynı programdadır. İğne dikenli kozalak ve

nilüfer modelleri çap ve derinlik olarak büyük olmakla birlikte duvar yüzeyinde çokça değişen yaprak ve dal motifleriyle birliktelik sağlanmıştır. Aynı çiçek modellerinin bir küçüğü aslan göğüslerinde ve üst kotundaki yarım daireler ile kasnakta kullanılmıştır. Farklı olarak kubbe kasnağının on iki bölümünün sol ve sağ yanı çelenk modeli ile bağlanmıştır.

Harim mahfil kotunda, duvardaki dikdörtgen panoların içinde yer alan lineer biçimde yerleşmiş motifler, panonun orta noktasında çelenk dizgisi ile bağlanmıştır. Zemin kat kotundaki dikdörtgen panolar ve pencere üstleri de aynı biçimde çiçek ve yaprak modelleri ile farklı derinlikler ve çaplar ile bezenmiştir. Son cemaat mahallinde iki adet duvara yarım gömülü ve dikdörtgen kesitli ahşap sütun ve orta kısımda daire kesitli iki adet somaki desenli sütun bulunmaktadır. Birinci kattaki kabul odası tonozunda sadece bezeme vardır. Aynalı tonoz olan yüzeyin göbeğinde, daire modeli ve merkezinden başlayacak şekilde ışınal çiçek dizgileri ile görülen bitkisel bezeme yer almaktadır. Dinlenme odası ise, hem duvarında hem tavanında bezeme programı olan tek odadır.

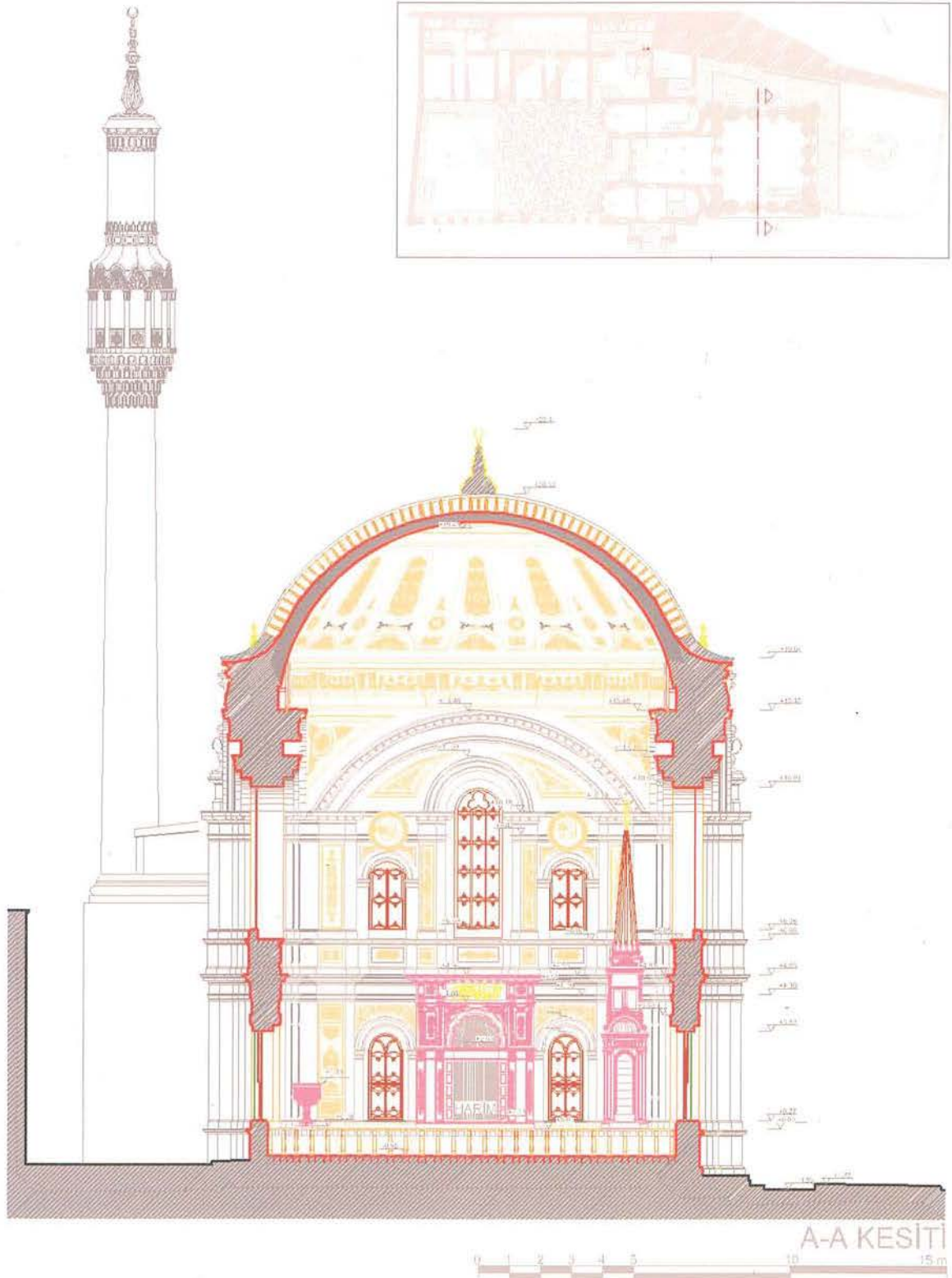
Dış Cephe Özellikleri

Dış cephelerde ağırlık kuleleri haricinde herhangi bir taş bezeme bulunmamaktadır. Ana kubbe kasnağını koçbaşı motifli ankor ayaklar sarmaktadır. Aynı nitelikte ankorlar, cephelerde kat silmelerinin alt kotlarında da görülmektedir.

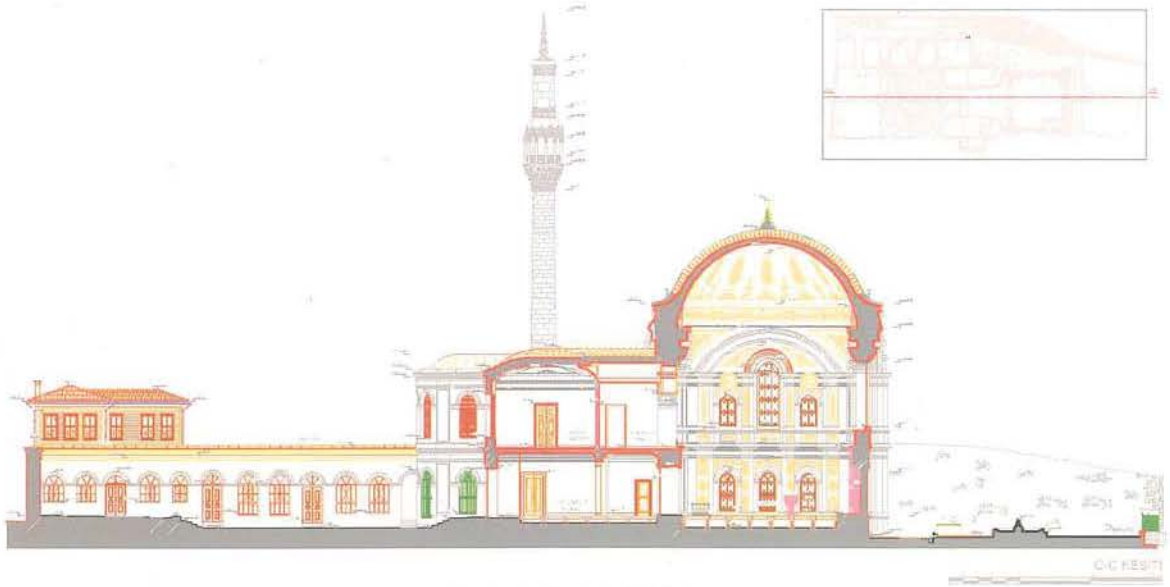
Melez siva olan cephelerde yivli hareketlerle panolar oluşturulmuştur; ancak, bu panoların içi düz sıvadır.

Harimin dört köşesinde bulunan ağırlık kulelerinin dördü cephesi de Barok özellikler taşımaktadır. İnci motifli silme dizisi ve iç/dış bükey silmelerden oluşmaktadır. Bakır âlemin oturduğu kaide ve cephelerin dört köşesi ve cephe köşelerinde yer alan koçbaşı ayaklarının üzerleri akantüs yapraklarıyla bezenmiştir.

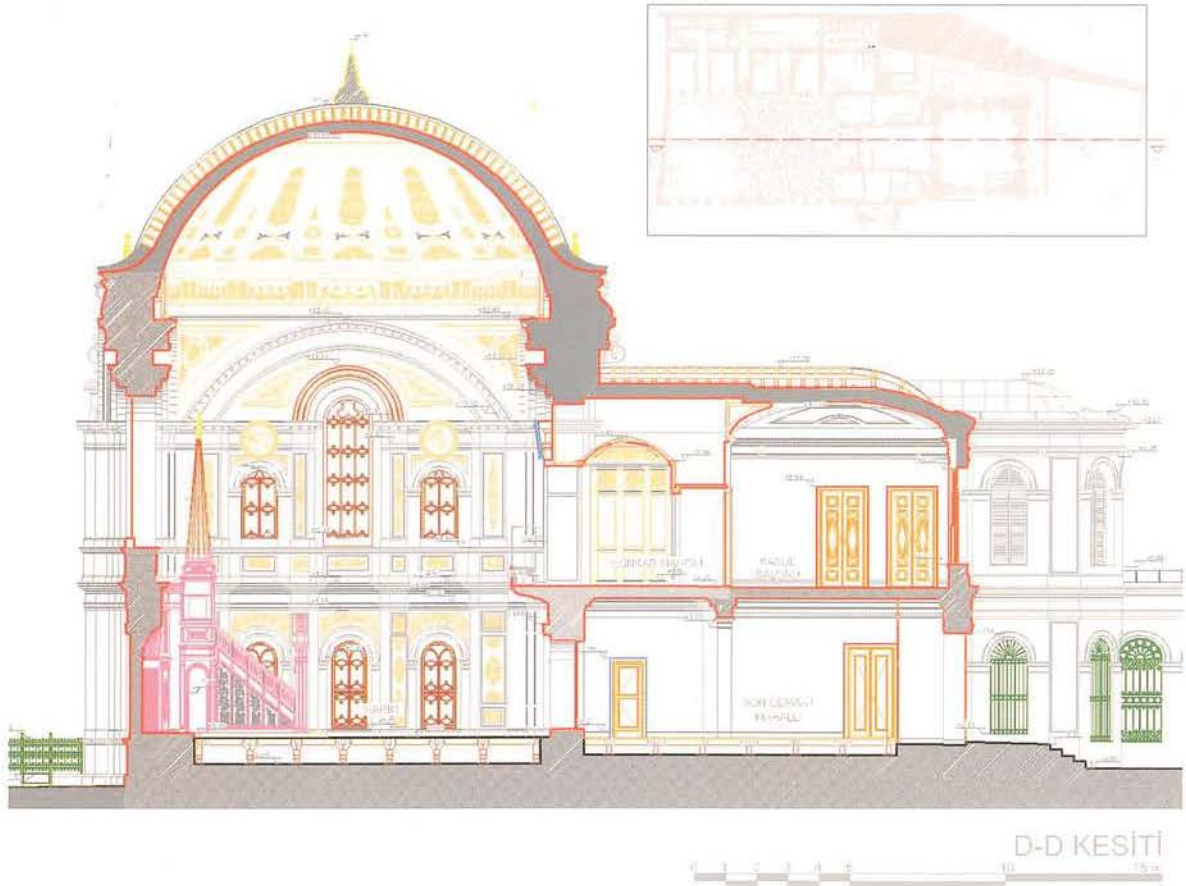
Rahatlıkla algılanabilen kat silmeleri ise, su basman, zemin kat ve birinci kat kotu ile büyük askı kemerlerini çevrelemektedir. Zemin kat ve birinci kat kotunda ise pencere kemerlerinin üzengi kotunda sınırlı kalacak şekilde aynı nitelikte profilli silmeler vardır.

Figür 9- Caminin A-A kesiti.

Figür 10- Caminin C-C kesiti.

Figür 11- Camiye ait D-D kesiti.

Figür 12- Güneydoğu cephesine ait görünüş.

Figür 13- Güneybatı cephesinin görünüşü.

Portik özellik gösteren hünkâr girişi ise üç cephesinden de mermer merdivene sahiptir. Su basman kotuna kadar çıkılan sahanlığın ön cephesinde hünkâr odasının konsolunu taşıyan iki adet sütun vardır.

Yapı alanını çevreleyen bahçe duvarları sıvalı olup, en üst kotunda profilli silme ve kurşun kaplı harpuştta ile bitmektedir. Duvar, kemerli ve demir korkuluklu pence-relere sahiptir. Batı cephesi boyunca devam eden bahçe duvarları, doğu ve kuzey cephesinde aynı zamanda parsel sınırını oluşturan istinat duvarları ile çevrilidir. İstinat duvarlarının yapıya bakan cepheleri sıvalı ve bahçe duvarı ile aynı kotta devam eden profilli silmelerle kuşatılmıştır.

Meşruta cephesi ise sıvalı olup, üst kotunda ve pencere kemerlerinde profilli silmelere sahiptir. Kemer alt kotlarında ise sıvadan yapılmış çıta niteliğindeki profil, cephe boyunca devam etmektedir.

Yapının tek şerefeli tek minaresi vardır. Şerefe özellikleriyle, benzer dönem yapılarından ayrılır. Kesme

taştan oluşan gövdesinden dört sıra pik döküm hazne sıralarıyla oluşturulan mukarnaslı bölümden sonra şerefeye ulaşılır. Mermer sütunlu şerefenin sütun aralıklarında döküm demir korkuluklar sıralanır. Şerefenin üstünde ise farklı olarak kurşun kaplı ahşap konstrüksiyon saçağı vardır. İç/dış bükey hareketlerle giden saçağın arka tarafı petek kısmına otururken, saçak kısmı sütunların üzerinde sonlanır. Çatı yüzeyi ile mermer sütun başları arasında ise ~50 cm yüksekliğinde mermer oymadan bir yüzey vardır. Barok özellik gösteren bu yapıda bu kısmın Gotik özellik göstermesi ilgi çekicidir.

Şerefe döşeme kotunu, inci motifli silme süslerken; alt kotunda, kademelenerek gövdeye ulaşan dört sıra pik dökümden hazneler vardır. Yağışlı bir hava durumunda söz konusu haznelerin içi su dolmaktadır. Haznelerin yapısı ise kendi içinde dilimli ve soğan şeklini andırır.

Bakır âlemin oturduğu taş âlem ise, Barok motifli silmeyle çevrilidir ve sadedir.